

M U N I
P E D

Školní pedagogika (7)

Kurikulum: cíle a obsahy vzdělávání

Tomáš Janík

Ztratí se třídní kniha, prosím. Je to studentská legrace a já mám pro studentskou legraci pochopení. Také jsem býval student. Ale, chlapci, vždyť my už tu třídní knihu hledáme sedmý rok. A to už, nezlobte se, to už pomalu přestává být vtipné.

*Ladislav Smoljak a Zdeněk Svěrák
(Vyšetřování ztráty třídní knihy)*

Z Cimrmanovy hry víme, jaké pozdvižení na straně řídicích a kontrolních orgánů nastane, když zmizí třídní kniha. Ano, školy jsou byrokratickým podnikem a třídní kniha je jedním z nástrojů školské byrokracie. Do třídní knihy se zapisuje, co kdo kdy a jak vyučuje, respektive učí (se). Tak například: 27. září, podstatná jména – rod, číslo, pád – opakování / samostatná práce. Třídní kniha – za roky školní docházky tisíce stran záznamů o tom, co bychom měli umět...

		PROBIRANÁ UČEBNÍ LÁTKA
ZÁŘÍ		
ŘÍJEN		
LISTOPAD		
PROSINEC		

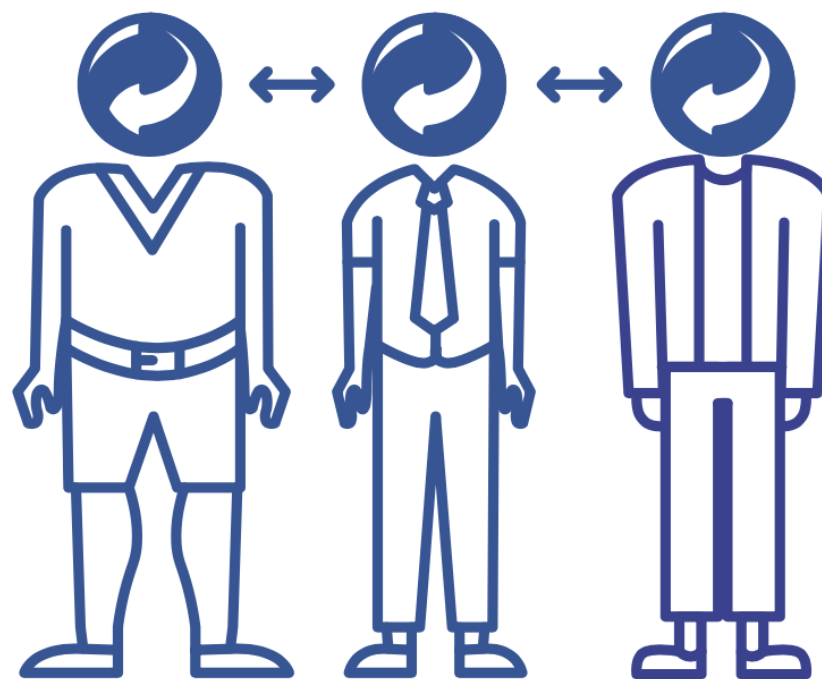
Kurikulum vymezuje školu tím, že stanovuje cíle a obsahy školního vzdělávání. Obecně vzato, kurikulární (vzdělávací) programy jsou ve škole od toho, aby zajistily reprodukci kulturního dědictví a současně připravily mladé lidi na řešení klíčových problémů života a světa.

Pokud jde o aktéry – do hry vstupují politici, jejichž úlohou je vymezit a zdůvodnit vzdělávací poslání školy. Jejich prodlouženou rukou jsou tvůrci vzdělávacích programů, tj. programátoři kurikula. Část z nich pracuje na národní úrovni – vytvářejí **rámcové vzdělávací programy**, ostatní působí na úrovni školy (jako učitelé) a v daných rámcích vytvářejí **školní vzdělávací programy**. Podstatné je, že zajišťují také výběr a strukturaci **vzdělávacího obsahu**. Učitelé-praktici jsou zde potom od toho, aby zajišťovali samotné zprostředkování obsahů žákům. Přitom jde o vytváření mostů mezi životními zkušenostmi žáků a obsahu zahrnutými do kurikula.

Nejobecnějším cílem, s nímž můžeme při výchově a vzdělávání pracovat, je pojetí člověka. V průběhu dějinného vývoje byla nastolována různá pojmání člověka, která si do jisté míry i konkurovala. Otázkou bylo a je:

// K jakému pojetí člověka směřovat? //

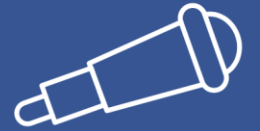
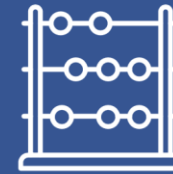
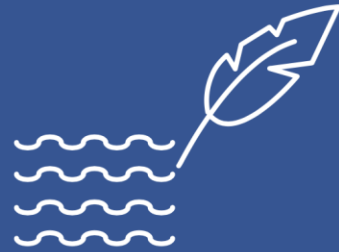
Má jím být ideál v duchu antické *kalokagathia* – souladu tělesné a duševní krásy a dobroty, ctnosti a statečnosti? Nebo harmonicky rozvinutá osobnost? Či osobnost zvládající proměnlivé nároky života? Popřípadě expert disponující vysokou úrovní specializovaných znalostí?

Jak známo, ve škole se pracuje s cíli nikoliv tolik obecnými a dlouhodobými. Spíše se zde uplatňují cíle konkrétní a dosažitelné v kratším časovém horizontu. Jsou vymezovány například stavem či kvalitou žákovských znalostí či dovedností

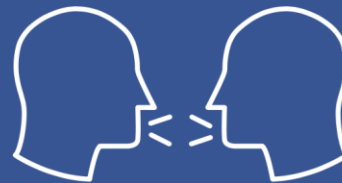
. Během výuky jsou cíle konkretizovány ve vzdělávacích obsazích. Neznamená to však, že vzdělávací obsahy jsou cílům zcela podřízeny. Obsahy mají ve vzdělávání svébytnou pozici, která vyplývá z jejich vázanosti na kulturu, respektive na kánon vědění, jenž je určen ke zprostředkování novým generacím.

V průběhu dějinného vývoje se utvořil určitý speciální způsob uspořádání vědění o světě. Je jím strukturace vědění do oborů, přičemž hodnotné a prověřené vědění představuje kánon, který svým způsobem vstupuje do kurikula školy, čímž vzniká **kánon vyučovacích předmětů**.

V ANTICKÉM STAROVĚKU
ČLENĚN NA

BYL KÁNON
TRIVIUM
A KVADRIVIUM

Obsah vzdělávání je pedagogickým ztvárněním určité skutečnosti, která vstupuje do výuky a napomáhá při utváření znalostí, dovedností, kompetencí, postojů, zájmů, hodnotových orientací a jiných dispozic žáků. Obsah vzdělávání je tedy tím, čeho se žák v průběhu učení zmocňuje, a učitel je tu od toho, aby mu v tom byl nápomocen. Obsah vzdělávání přitom prochází četnými proměnami a nabývá různých podob. V této souvislosti mluvíme o **obsahové transformaci**.

TVŮRCE KURIKULA

UČITEL

ŽÁK

tvorba kurikula

vyučování

učení

ontodidaktická
transformace

psychodidaktická
transformace

kognitivní
transformace

oborové
obsahy

kurikulární
obsahy

obsah
výuky

znalosti jako
obsah mysli

ontodidaktická transformace

aneb od oborových obsahů ke kurikulárním obsahům

**Tvůrce kurikula na cestě do VÚP/NÚV
za účelem tvorby RVP**

Ontodidaktická transformace

- **Oborové obsahy** – fakta, pojmy, struktury oborů vědeckých, uměleckých, technických a jiných.
- Transformace oborových obsahů může mít různé formy podle funkce, kterou má plnit.
 - Transformace pro další badatele v oboru.
 - Transformace pro aplikační či technologickou oblast.
 - Transformace při popularizaci pro širší veřejnost.
 - Transformace pro školy různých typů a stupňů.
- **Ontodidaktika** – úkolem je analyzovat obsahy vědních a jiných oborů s cílem jejich didaktického zpracování v kurikulu.

Ontodidaktická transformace

- **Výběr obsahu** aneb čemu vyučovat?
- **Legitimizace obsahu** aneb proč tomu vyučovat?
- **Strukturování obsahu** aneb jak jej uspořádat?
- O tyto otázky se vedly spory → **obsah vzdělávání** vymezený v **kurikulu** se proměňuje s tím, jak se střídají historické epochy.
- Průvodním jevem proměn je zápas, který obory vedou se záměrem vydobýt pro sebe místo v kurikulu a zajistit tak svoji reprodukci.
- „...zápas o učební plán... zápas o uskladnění duchovních sil ve škole“ (Weniger 1952, s. 22).

Ontodidaktická transformace

- **Kurikulární obsahy** jsou v kurikulárních dokumentech uspořádány zpravidla do **vzdělávacích oblastí** nebo **vyučovacích předmětů**.
- Vyučovací předměty „vymezují rámec učiva a zároveň poskytují předpoklady pro odbornost výuky tím, že jsou zakotveny v jednotlivých specializovaných oborech“ (Slavík, 1999, s. 220).
- Vyučovací předměty:
 - **jsou** způsoby myšlení o určitých jevech;
 - **nejsou** vědami v „kapesním vydání“; transformují je s ohledem na žáky a na cíle vzdělávání.
- Vztah **obor – vyučovací předmět** jako klíčový problém tvorby kurikula.

psychodidaktická transformace

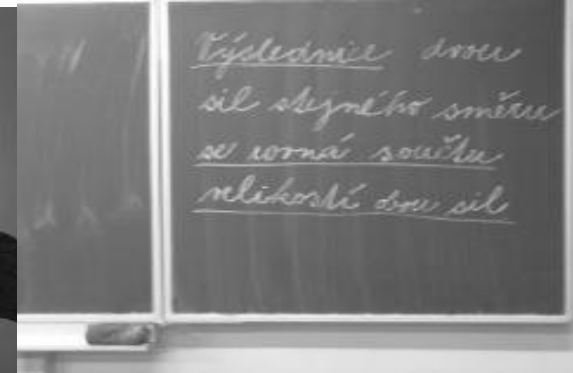
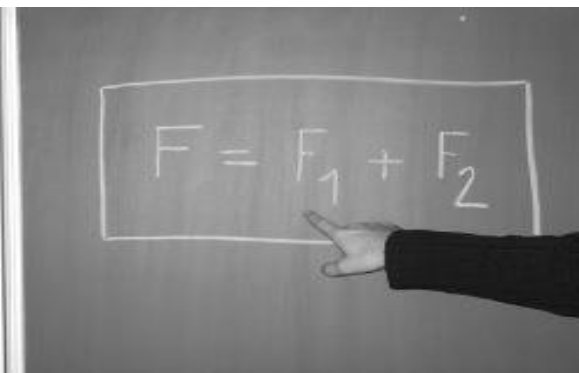
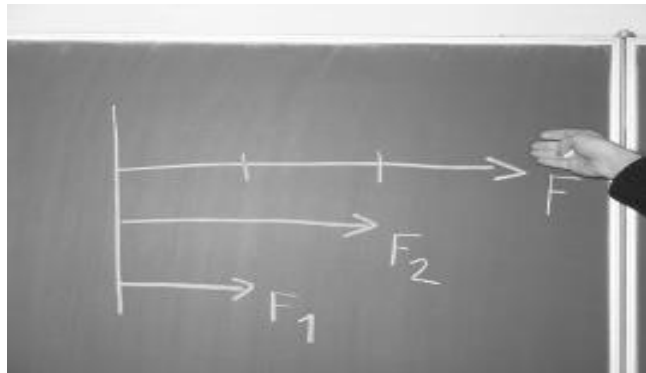
aneb od kurikulárních obsahů k obsahům výuky

Jak vás to ve škole učili, že tomu nerozumíš...!?

Psychodidaktická transformace

- Aranžování „**plodného setkání určitých dětí s určitými vzdělávacími obsahy**“ (Klafki 1967, s. 121).
- Učitel vybírá „**nejúčinnější analogie, ilustrace, příklady, vysvětlení, slovní demonstrace, způsoby znázorňování a formulování tématu, které jej učiní srozumitelným pro jiné**“ (Shulman 1986, s. 9) → **reprezentace obsahu**.
- Učitel nabízí ve výuce různé **reprezentace obsahu** s cílem podněcovat u žáků procesy utváření a rozvíjení znalostí – dovedností/kompetencí...
- **Reprezentace obsahu** jako nástroj **sémantizace** (nabývání / rozšiřování obsahu) s cílem porozumět obsahu na základě dorozumívání se o něm.

Kontext oboru

Kontext přirozené zkušenosti

Didaktický metajazyk

žákovi vzdálená reprezentace

EXPERT

vyučování

žákovi blízká reprezentace

učení

ŽÁK

Dvojdimezionálnost psychodidaktické transformace
(upraveno dle Slavík, Janík 2007, s. 272; srov. také Jelemenská et al. 2003)

kognitivní transformace

aneb od obsahů výuky ke znalostem...

Kognitivní transformace

- **Kognitivní transformace** – obsah se stává znalostí.
- **Znalosti** – výsledek procesu poznávání (učení); kognitivní struktura zahrnuje zapamatované informace vč. porozumění vztahům mezi nimi.
- Utváření znalostí – **konstruktivní proces**: nové znalosti zabudovány do dosavadních kognitivních struktur.
- Děti si přinášejí do školy řadu představ, které se ukáží jako neadekvátní, nepřesné; nekompatibilní s věděním prezentovaným ve škole.
**...prekoncepce, miskoncepce,
intuitivní představy, naivní teorie...**

<p>Země jako zploštělá koule</p>	
<p>Země jako dutá koule</p>	
<p>Dvojí Země</p>	
<p>Země ve tvaru disku</p>	
<p>Země ve tvaru obdélníka</p>	

Kognitivní transformace

- Dítě má svoji představu o tom, jaké věci jsou a jak fungují.
- Škola je garantem „správné“, tj. kulturně a vědecky akceptované verze toho, jaké věci jsou a jak fungují.
- Rozpor mezi **žakovou prekonceptí** a **vědeckou konceptí** → **kognitivní konflikt**.
- **Kognitivní konflikt** – motor **konceptuální změny**.
- Konceptuální změna jako přestavba:

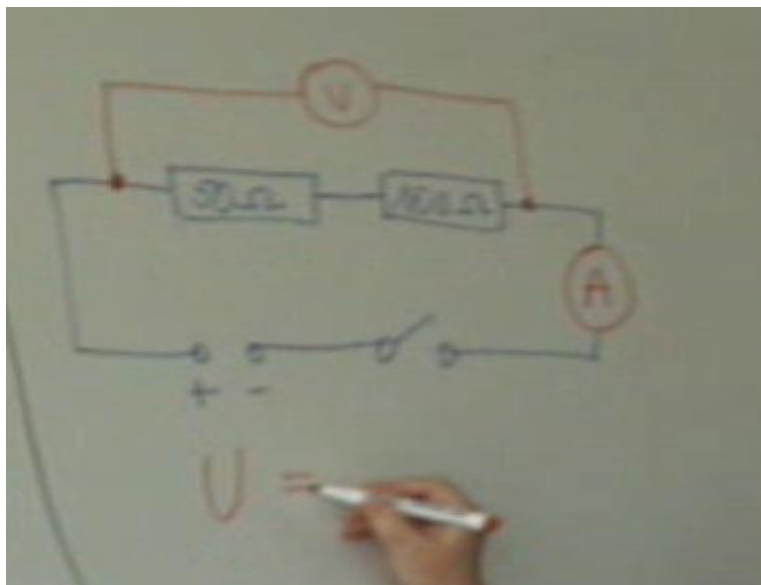
žakovská prekoncepce → vědecká koncepce.

Kognitivní transformace

- Kognitivní konflikty – vyvolané prostřednictvím **manipulace s reprezentacemi**.
- Na manipulaci s reprezentacemi je založeno modelování a řešení učebních úloh → kognitivní operace.
- Žáci jsou uváděni do didakticky připravených situací (učebních úloh), jejichž řešení vyžaduje:
 - interpretovat reprezentace
 - třídit reprezentace
 - konfrontovat reprezentace...
- Reprezentace ztvárňují obsah a lze z nich vyvozovat, jaký význam kdo obsahu dává, resp. jak obsahu rozumí.

Manipulace s reprezentacemi ve výuce

Reprezentace (A) konstruovaná učitelem (schéma el. obvodu)

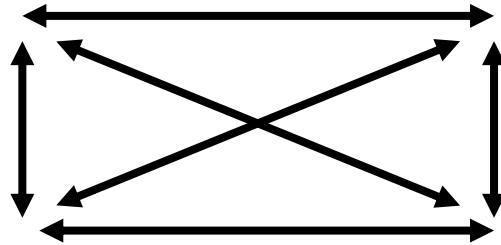
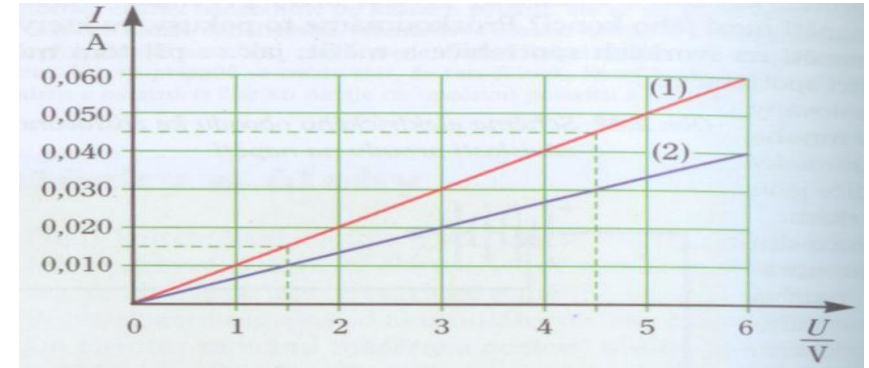
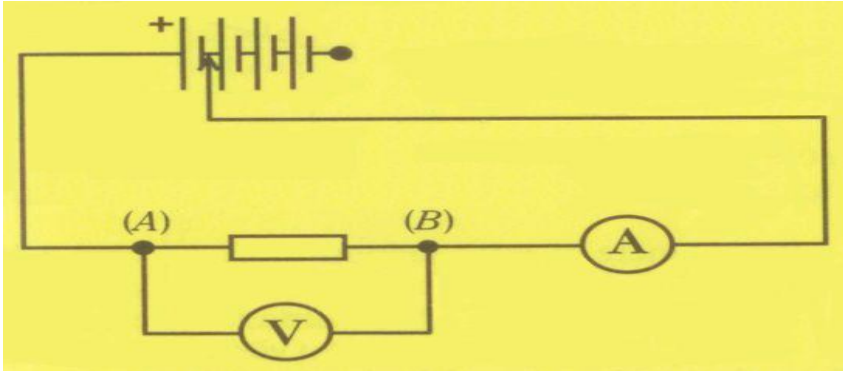

Reprezentace (B) konstruovaná žáky (zapojení el. obvodu)

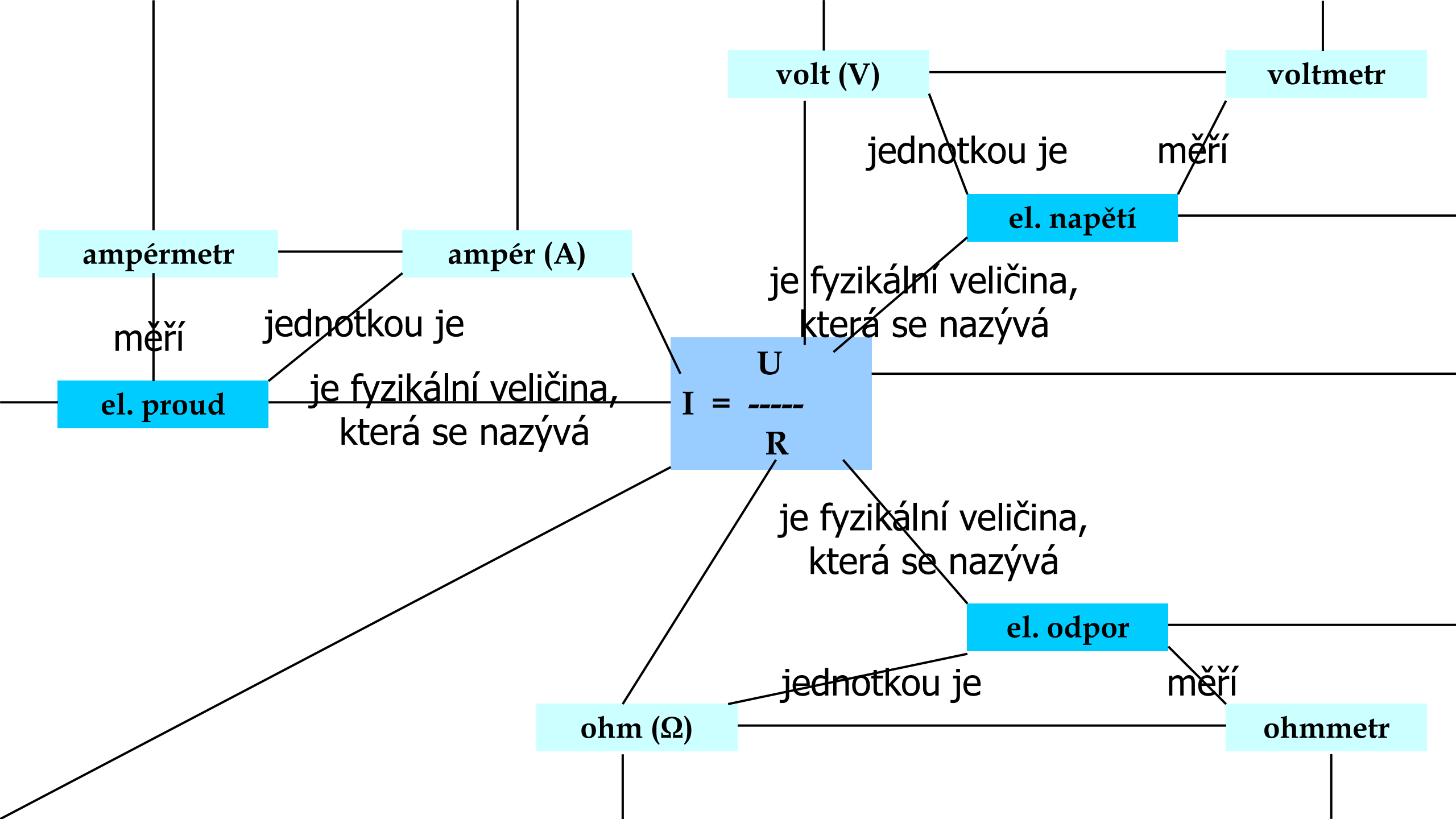
Žáci jsou uvedeni do didakticky připravené učební situace, kdy konstruují reprezentaci (B) analogickou k reprezentaci (A).

Učebnice: 142/11: Změř, jak se mění proud procházející rezistorem, když měníš napětí na svorkách. Výsledky měření zapiš do tabulky. Znázorni grafem závislost proudu procházejícího rezistorem na napětí mezi svorkami.

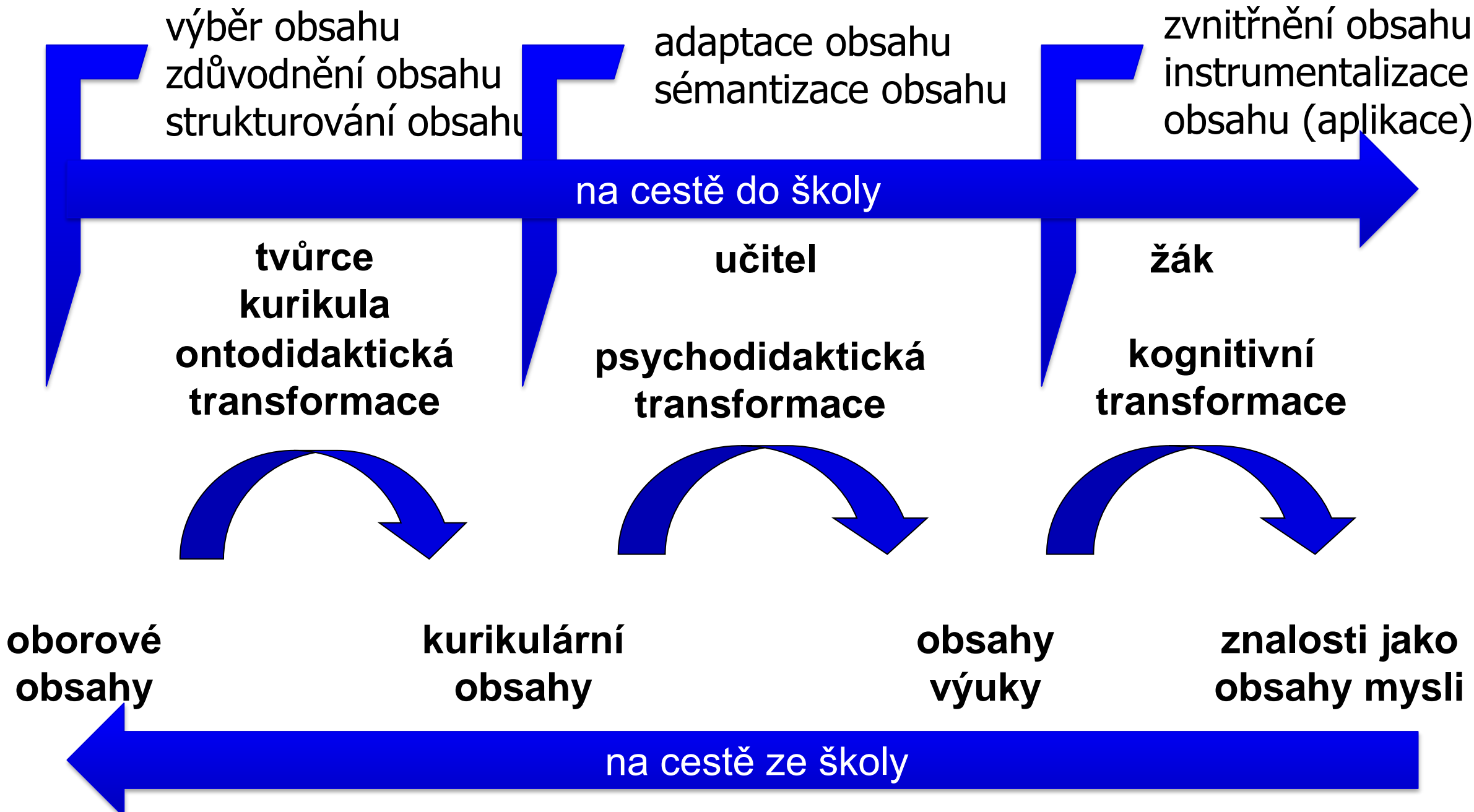

$\frac{U}{V}$	$\frac{I}{A}$	$\frac{U}{\frac{I}{V/A}}$
1,5	0,015	100
3,0	0,030	100
4,5	0,045	100
6,0	0,060	100

Komplementarita vícečetných reprezentací – jejich kognitivní integrace zakládá porozumění (zde: Ohmův zákon: $I = U/R$).

Kritická místa (tvorby, realizace, hodnocení kurikula)...

Shrnutí výkladu

- Kurikulum vymezuje školu tím, že do ní zavádí cíle a obsahy
- Úkolem učitele je zprostředkovat setkání žáků s obsahy
- Aby byly obsahy žákům přístupné, je třeba je provést procesem didaktické transformace
- Rozlišujeme ontodidaktickou transformaci (od oborů do kurikula), psychodidaktickou transformaci (od kurikula do výuky) a kognitivní transformaci (od obsahu ve výuce k obsahu v mysli)

Závěrečná poznámka

Zdroje, z nich bylo čerpáno
(odkazované publikace, obrázky apod.),
jsou k dispozici u autora.